

Плоди вдячної пам'яті

Лариса Брюховецька

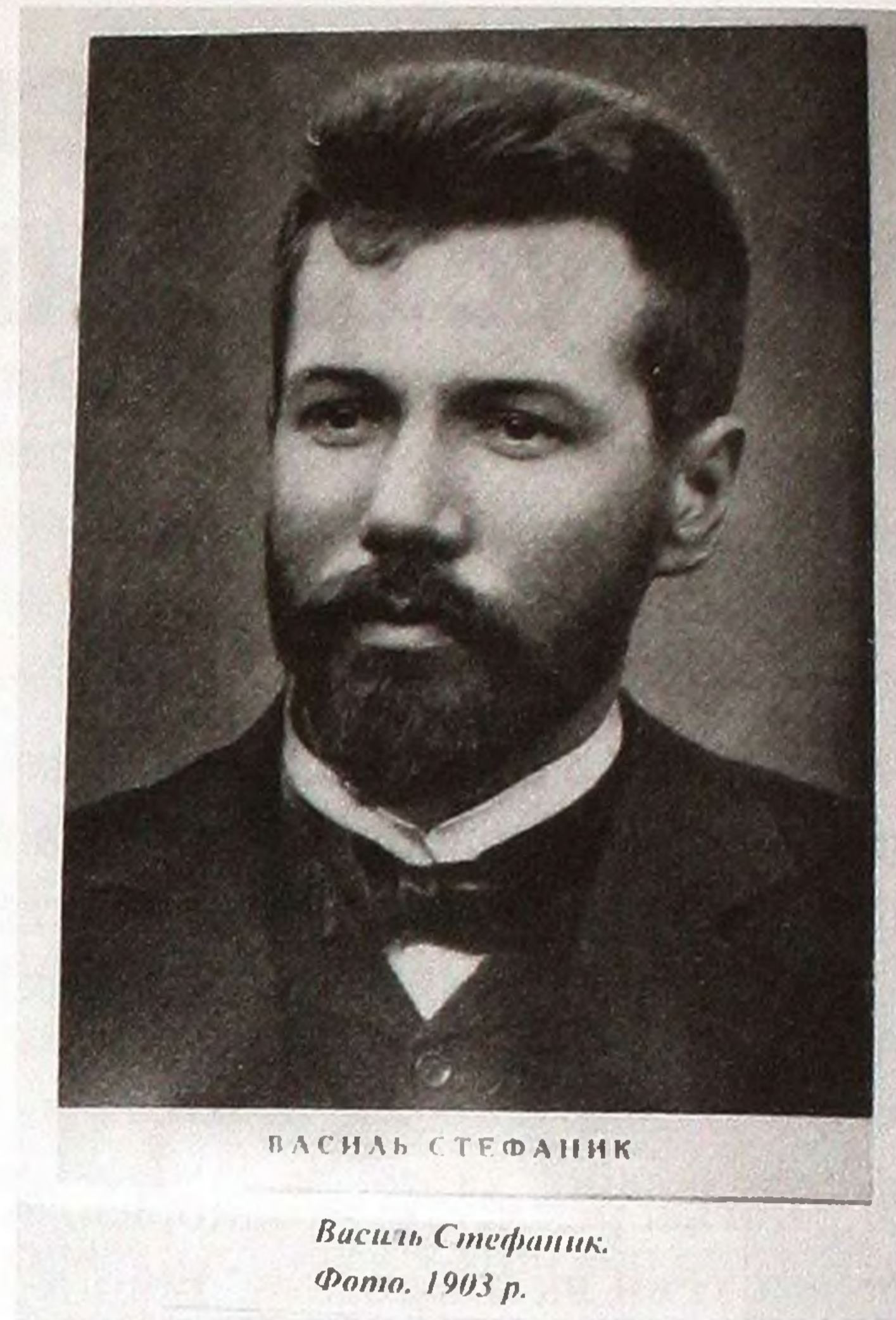
Документальний серіал «Українська мрія». «Довженко в огні», 1 год. 6 хв. Ведучий Юрій Шаповал. Режисер Ірина Шатохіна. Оператор Володимир Таргонський. Актор Петро Миронов. Художник Любов Христович. НТКУ ТО документальних фільмів, 2014.

«Дорога. Василь Стефаник», 52 хв. Автор сценарію Галина Криворчук. Режисер Василь Вітер. Ведуча Наталя Сопіт. Студія ВІАТЕЛ, 2014.

«Довженко в огні»

2014 року в Україні вийшло кілька цікавих стрічок, авторів яких треба привітати не тільки з якісною роботою, а й з тим, що виконано її без державного фінансування, адже в ситуації війни на сході держава змушена згортати проекти, присвячені культурі. Прикро, що до ювілею нашого духовного світоча Тараса Шевченка фільмів, гідних його пам'яті, не з'явилося, а скромна «Експедиція», випущена Національною кінематекою України, про участь Тараса Шевченка в науковій експедиції Аральським морем¹ ситуації не врятувала. І тим приємніше, що Національна телекомпанія України запропонувала телефільм про Олександра Довженка, який показали на Першому Національному 10 вересня – саме в день 120-річчя кінорежисера.

Серіал «Українська мрія», який уже тривалий час веде Юрій Шаповал, об'єднує визначні постаті української історії. Назва «Довженко в огні» відсилає нас до його кіноповісті, яка зазнала жорстоких гонінь від тирана і яку нині вивчають у школах, а ще до реальності тоталітарного суспільства, яка чавила і особистість, і творчу свободу, зрештою, загрожувала життю. Хоча про Олександра Петровича в різні часи знято не один документальний фільм, нова робота вирізняється і змістом, і формою. Її цікаво дивитись не тільки тому, що вона насичена інформаційно, а й тому, що Ірина Шатохіна по своєму поглянула на майстра кіно, зуміла показати конфлікт, зумовлений історичним часом, поєднати не поєднуване: ліричний компонент, що передає світовідчуття Довженка, і роботу пекельної машини НКВС. 1994 року польський критик та історик кіно Єжи Плажевський, переглянувши на «Берлінале» відновлений фільм Довженка «Прощай, Америко!», написав: легко говорити про факт служіння режиму, а спробуймо увійти в становище стероризованих митців, коли майже жоден з них не був застрахований, що вночі услід за дзвінком у двері не прозвучать слова: «Ви арештовані!».

ВАСИЛЬ СТЕФАНИК

Василь Стефаник.
Фото. 1903 р.

Значна частина стрічки присвячена «Івану», знятому 1932 року і який піддали нищівній критиці в Москві. Автори портрета подали контекст так, що перший звуковий фільм Довженка доносить атмосферу наступу тоталітаризму, коли людину, яка ще вчора орала землю, затягувало у круговерть гігантської будови. «Іван» є свого роду соціальним зрізом тогочасного суспільства.

У фільмі Ірини Шатохіної Довженко постає в динамічному русі, паралельно існують його задуми, думки, творчі поривання, страждання, викликані вульгарною критикою і цькуванням. У стрічці є актор, що грає Довженка, і хоча ототожнювати його з Довженком не випадає, але йому можна подякувати, що не перебрав у емоціях. Його проживання в образі було серйозним і тактовним. Доповнює це проживання чудова режисерська знахідка: сцени з Довженком знято в кімнаті, у вікнах якої рухаються кадри з його фільмів. Тим самим кіно поєднано з психологічним станом самотнього героя.

Історик Юрій Шаповал надійно цементував різноманіття режисерсько-акторських прийомів своїм коментарем. Щодо коментарів Сергія Тримбача і Сергія Пролеєва, то їх можна зрозуміти як перетин різних думок: для одного Довженко – мачо, сталініст у розрізі теми «Довженко і Сталін». З приводу цієї теми вже багато написано і сказано, складається враження, що сучасних істориків кіно значно більше цікавлять стосунки митця і диктатора, аніж власне творчість, тлумачення його фільмів. Звернутися з листом до Сталіна після глобальної критики «Івана», аби врятуватися від арешту, Довженкові порадили, очевидно, друзі Солнцевої, і навіть у січні 1943 року цей захист ще діяв, оскільки після звинувачень в антирадянщині його не арештували, хоча він потрапив у немилість і був фактично ізольований. Коментарі Пролеєва – це плинний і безбережний потік, і добре, що думка вільно розтікалася в словах, але хотілося б за допомогою сучасного філософа побачити портрет Довженка у світлі філософських концепцій мистецтва, пов'язаних з митцями і зарубіжних досліджень тоталітарних систем ХХ століття, в умовах яких

¹ Див.: Кіно-Театр. – 2014. – № 5.

жив Олександр Петрович і які глибоко позначились на його творчості і на долі.

Ясна річ, це не остаточний портрет: Довженко – особистість невичерпна. Фільм «Довженко в огні» спонукає думати, можливо, і не погоджуватися з чимось. Це велика копітка робота і її результатом стало наближення до Майстра.

«Дорога. Василь Стефаник»

Серіал «Гра долі» також базується на вдячній шані і пам'яті його творців. Присвячений він визначним діячам української історії та культури.

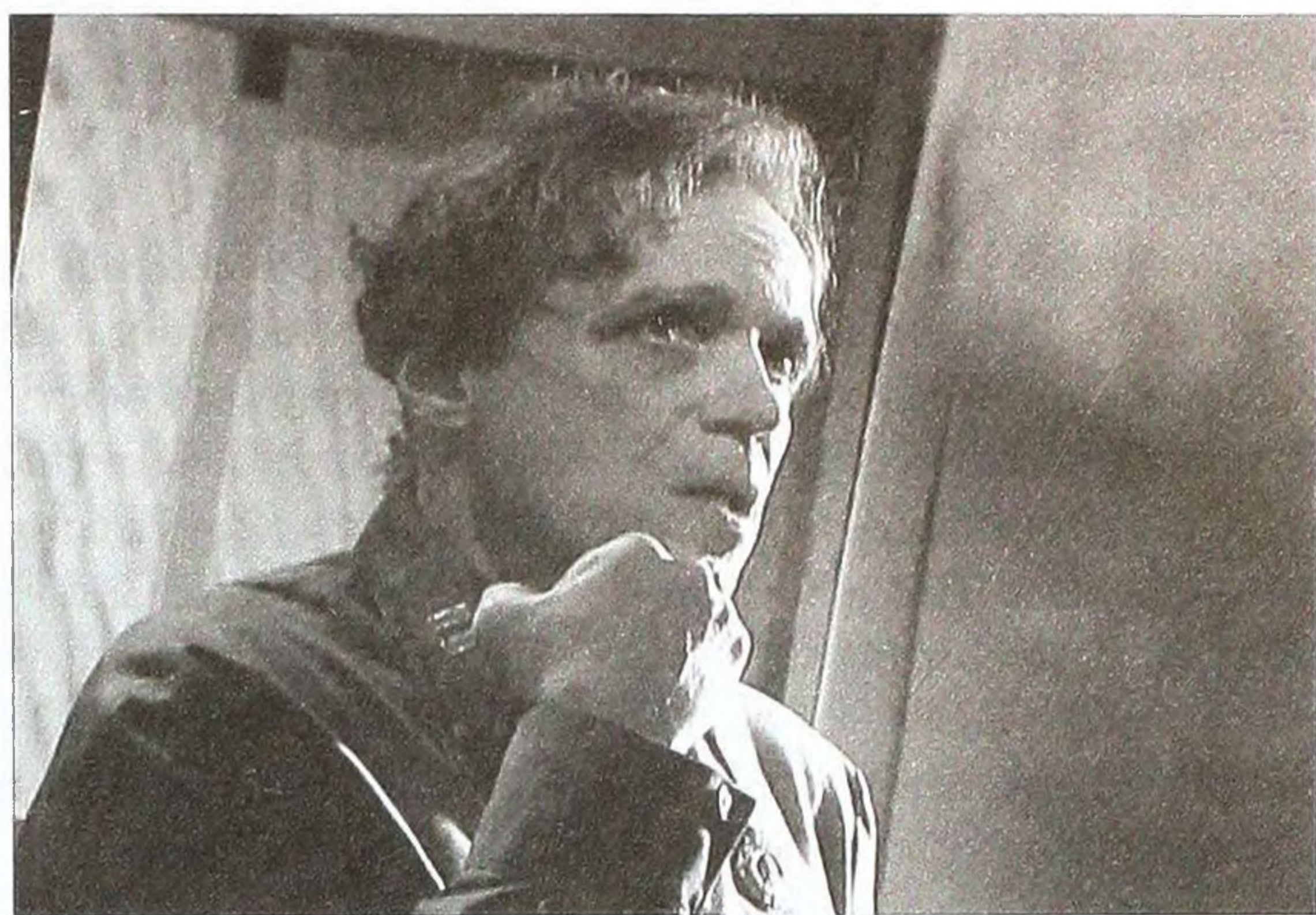
Твори Стефаника вивчають у школі, але його персона була ніби заблокована його творами: персонажі і події в його новелах настільки травмували, настільки не вписувались у «благополучну радянську дійсність», що не сила було зрозуміти людину, яка їх писала. Та й подавали Стефаника школярам як письменника, що викривав саме «капіталістичну дійсність». Кінематограф його не помічав, не відаючи, що з такими песимістичними творами, до того ж написаними діалектом, робити. Цілковитою несподіванкою стало те, що народжений у Києві випускник Одеського училища та Московського ВДКу Леонід Осика легко увійшов у світ Стефаникових героїв – селян Покуття, увічпивши їх у кіношедевр «Камінний хрест». Очевидно, для справді споріднених душ відмінності місця і часу проживання не мають значення. Кінорежисер дав відчуття, що у ХХ столітті трагічним було життя не тільки цих персонажів, а й українських селян загалом.

Прем'єра фільму «Дорога. Василь Стефаник» відбулася 11 листопада в Будинку кіно і на неї прибула і праправнучка письменника. Творці фільму звернулися до особистості Василя Стефаника, адже так склалося, що його творчість – яскраве явище української літератури періоду модерних течій – затінило його як людину. І от маємо перший кінематографічний портрет письменника. Його буття постало як справжня драма, що розгортається і в професійній сфері, і в особистому житті. Навчання у Відні, політична діяльність як агітатора за українських кандидатів до Парламенту, короткочасне ув'язнення за політичну діяльність, зрештою, робота депутата (письменницька праця не була головною). Оповідь, підкріплену документами (листи, спогади, фотографії), тактовно і вдумливо веде Наталя Сопіт (за кадром листи Стефаника читає Тарас Денисенко), крок за кроком відкриваючи загадковість його особи. Він подобався жінкам, але беріг власну свободу, аж доки не втратив душевну й емоційну рівновагу, закохавшись у заміжню жінку. Очевидно, таких внутрішньо складних і вибагливих натур ваблять заборонені стосунки, і чим важче з цим боротися, тим вони привабливіші. Цей складний психологічний вузол розкрито тактовно, з використанням фрагментів ігрового фільму «Меланхолійний вальс» Бориса Савченка. Використав режисер й роботи художників до новел Стефаника.

У тканину стрічки вплетено й фрагменти з «Камінного хреста» Леоніда Осика, численні знімки Коломиї, Львова, Відня кінця ХІХ й початку ХХ століття. І, звичайно ж, рідного письменникового села Русова, де нині діє меморіальна хата-музей Василя Стефаника.

Олександр Довженко під час роботи над фільмом «Арсенал». Документальне фото, використане у фільмі «Довженко в огні».

Актор Петро Миронов в ролі Олександра Довженка.

Двірець у Кракові. Селяни Покуття їдуть за океан. Робота увійшла до фільму «Дорога. Василь Стефаник», Режисер Василь Вітер. 2014.